

„ПОЕТИЧЕСКОТО ИЗКУСТВО“ от ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ. 1986, Пловдив, изд. „Хр. Г. Данов“

В световната литература не е рядко явление поети и писатели да излагат в теоретичен план своето творческо кредо, т. е. да бъдат и критици. Макар че в това отношение нашата традиция е победна, тя ще се обогатява и развива за напред — с интелектуализацията на живота и на самата литература, със засилената тенденция за превръщането ѝ в самопознание. И в самосъзнание. В този смисъл „Поетическото изкуство“ отговаря на една назряла необходимост в нашето обществено и литературно развитие.

В своята книга Любомир Левчев е категоричен: „Никъде субективният елемент не е тъй силен, както в поезията... Кolkото поети — толкова и поетици.“ И това е безспорно. Но явно е също така, че един поет трябва да отговаря на известни изисквания в скалата на естетическите ценности, за да имаме моралното право да говорим за поетиката му. Исква се и самочувствие — не самомнението на маниака, а истинското, реално самочувствие на надарения човек, който има потребност да сподели с чителите своето виждане за „най-дълбоката и тайна същина на неговото изкуство“. Въпреки че не започва на бяло поле, авторът на книгата трябва да се приветства преди всичко заради това, че слага началото на една традиция, белязана с яркия талант на един от най-авангардно мислещите поети на съвременна България. Независимо от завидната теоретична основа, това е труд, написан от поет, защото всяка негова дума е образ. Той няма претенцията да бъде законодател, той споделя преди всичко личния си опит, личните си пристрастия, предпочитания. Неслучайно Левчев се придържа към златното правило на Пол Валери, че поезия се учи, но не се преподава. Затова вероятно няма и такова учебно заведение, което да подготвя поети. И все пак? Погледнато в исторически план, всички общества имат своя поезия, която отговаря на вкуса и изискванията най-малкото на един образован елит, а по-демократичните — на вкуса на по-големи социални групи, на целия народ. Затова колкото и да е лична една теория на поезията, все пак тя

отразява потребностите на много повече хора. Замислена и осъществена като цялостна лекция пред студентите от Софийския университет, книгата на Л. Левчев не прилича на традиционните курсове по поетическо изкуство, не излага възгледите на автора във вид на система. Без да е всеобхватна, тя е подчинена на своя собствена логика и е концептуална — отразява схващанията на поет, който създава изкуство, доста по-различно от традиционното — с усложнена асоциативност, но и със силен социален патос, изкуство, което утвърждава героичното и творческото начало у човека — за него те са синоними. Той търси устойчиво своя читател, към него адресира посланията си. Това е стремеж да се преодолее отчуждението на човек от човека, да се открие ценителят, приятелят, друарят. И той създаде една истинска новаторска поезия — страстна, романтично приповдигната, със силен публицистичен заряд. И в същото време — дълбоко лична, изстрадана, изповедна. Но изповедност, която не се разминава с повелите на времето, а е техен изразител. В поезията си той разкрива дарбата да отстоява нравствените си позиции така, както в *Поетиката* си показва умение да отстоява логично и аргументирано и същевременно емоционално и убедително естетическите си принципи. И тук присъствува патосът на някогашния комсомолски поет, неговата полемична страст, която придава неповторимо звучене на „Поетическото изкуство“. И още нещо. Едва ли ще почувствуваме и разберем Левчев — поета и теоретика, ако не отчетем и диалектичността на неговото мислене, на това непрекъснато утвърждаване-отричане, на стремежа всичко да изстрада със собствените си човешки и творчески опит. Обикнат негов похват е парадоксът, оня образ, който обединява две взаимозаключващи се мисли така, че поразява въображението ни със своята неочакваност и странност, поради което лесно се и запомня.

Много и интересни идеи във вид на афоризми са пръснати из целия текст. Някои от тях провокират мисълта ни именно със своята парадоксалност, но нали в това е смисълът на всяка книга — да те накара да спориш с автора, да излезеш от познатото и рутинното, да погледнеш на нещата с нови очи и от нов зрителен ъгъл. Друг въпрос е дали

ще се съгласиш с него, или не. Някои от тези проблеми само са засегнати, други са разработени по-системно и задълбочено. И все пак книгата — от първия до последния ред, е посветена на един основен въпрос, въпрос на въпросите: „Що е поезия?“.

Като разглежда традиционните поетики на Аристотел, Хораций и Боало, като отдава заслуженото на българските теоретици Пантелей Зарев, Исак Паси, Мирослав Янакиев, Левчев оценява Хегеловото определение за поезията като най-гениалното досега и го цитира: „И така поезията, изкуството на речта, е третото, целокупността, която обединява в себе си крайните термини (extrême) на изобразителните изкуства и на музиката на една по-висша степен, в областта на самата духовна вътрешна душевност“ (с. 20). Впрочем Левчев ще ѝ даде и други, свои определения: изкуство на вътрешния език, искрата между два полюса — на текста и подтекста и т. н. Възшност това са синоними все на една и съща мисъл.

Много са тайните на поезията и много са нейните закони. Но все пак тя се подчинява на някои основни изисквания, които трябва да знае всеки, който опитва перото си и без които няма изкуство. Кои са те? Според него — на първо място — Метафората и Ритъмът. Оттам той извежда първия и най-съкровен закон за поезията. Затова всеки поет задължително трябва да притежава „дар за ритъм на изязната словесност“ (с. 28). Левчев не избягва, за да избегне трудните, спорните въпроси. Напротив. Поставя ги открито и предлага свое решение. Така например ето какво пише той по повод Аристотеловия катарзис: „Поезията ... е средство за себенадмощване, за разширяване на съзнанието. Не е ли точно този миг на разширение, на разчупване на хоризонта прословутият катарзис, очистването на духа със страдание и красота?“ (с. 29).

Тази книга се възприема с оная лекота и наслада, с която се възприема всяко талантливо художествено произведение. Но тази лекота е до голяма степен измамна. Защото тя е рожба на един интелект от висок порядък, чинто размисли изискват при четене и немалко умствено напрежение.

Като изхожда от факта, че всяка литература има свои национални особености и защото се създава на свой, национален език, Левчев винаги търси наши, български аспекти на проблемите. Но, от друга страна, той е творец с планетарно мислене и обобщенията, които прави, имат универсален характер. Това придава на труда общочовешки смисъл. Той звучи актуално, защото е съобразен с изискванията на нашето време, отразява

неговите проблеми, приобщава литературната ни наука към достиженията на модерната теория на литературата. Както например в изложението на възгледите му за метафората или в онези основни закони на поетическото майсторство, които са известни на посветените и просветените. И все пак колко нови неща научаваме и когато пише за краткостта, за стремежа на поезията „да каже повече неща с по-малко думи“. Тази книга постига именно това — тя казва много в един толкова малък обем! У Левчев има усет за актуалното в класиката и за трайното, за „класическото“ в модерните търсения, за онова, което вероятно ще остане като завещание за потомците. Трудът поставя „стари“ и същевременно винаги „нови“ проблеми: проблема за разликата между наука и изкуство например и предлага своя алтернатива: „... науката отговаря за вечните закони, а изкуството отговаря за всичко, което е неповторимо в човешкия живот“ (с. 141).

И все пак, струва ми се, основният патос на тази книга е апологията на метафората, образа, който винаги казва нещо повече, съдържа смисъл „по-голям от себе си“, скритото сравнение, без което няма изкуство. Защото без нея не може да се осъществи един от основните закони на поезията — законът за концентрацията, за максималната „плътност на художествената мисъл“. Метафората — „богоравната“, която идва от изобразителното изкуство и заедно с ритъма, идващ от музиката, сътворява Поезията — онова изкуство, което, ако следваме Хегел, събира другите две на една по-висока степен на спиралата!

Въпреки че текстът се подчинява на една строга вътрешна дисциплина, от време на време авторът допуска „поетически волности“, остроумия и духовитости и дава възможност на читателите да си „отдъхнат“ от високия стил на изложението, да се засмеят. Това прави текста по-четивен, без да накръпява с нищо философската му дълбочина.

И като поет, и като теоретик у Левчев има един естествен стремеж към новото, към необичайното и дори към странното — той е борец срещу шаблона и рутината. Като поет внесе свежи, съвременни интонации в стиха, една особена мажорност и ударност. Обнови езика — превърна поезията си в диалог с читателя. А и самият факт, че се е наел с написването на подобна книга, която така или иначе трябва да „съперничи“ с книгите на Аристотел, Хораций и Боало, говори сам за себе си достатъчно, за да бъде коментиран. Ние си спомняме с каква страст през 1961 г. например Левчев защити правата на свободния стих — стиха-разрушител, стиха на про-

теста, както го нарича. Тогава той сигурно е бил много по-краен във възгледите си и това е естествено, защото ако днес алтернативата класически или свободен стих ни изглежда дори смешна, то преди двадесет и пет години неговото право на съществуване в нашата съвременна поезия е трябвало да се отстоява с борба, да се воюва за него не само с талантливо творчество, но и с оръжията на литературата теория и публицистиката. Любомир Левчев беше един от най-талантливите му и ревностни защитници. В стихотворението си „Дитирамби на свободния стих“ той възкликва:

Обичам те,
защото свободата
не е за те парадна униформа.
О, тя е смисълът на твоята плът
и на кръвта
свещеното течение.

Във всяка поезия са втъкани естетическите възгледи на нейния автор. Но и поетиката на теоретика е извлечена в известна мярка от собствения му лирически опит. У Л. Левчев поетът и теоретикът са единно цяло — една удивителна хомогенна сила. Много негови стихотворения са всъщност кратки естетически манифести, където поетическата идея в своята логическа изчистеност е доведена до лаконичността на афоризма. Става крилата. Ето как започва стихотворението „Яснота“:

Не учете младостта да бъде
ясна.
Нека бъде ясна старостта.
Оставете я да бъде млада.

По същество „Поетическото изкуство“ е спор със слушателя, с читателя и най-вече ... със себе си. Освен като теория книгата може да бъде разглеждана и като кратка история на поезията чрез живота на нейните първожреци — гениите. Именно тези, които имат право да носят това звание, той извиква на „вечерна проверка“ в своята книга. Тя е написана с вдъхновението на поета и много нейни страници, без да са стихотворения, са истинска поезия.

Към шестте лекции по поетика са включени и две слова — едно, четено в

* Любомир Левчев. Литература на историческия оптимизъм. С., 1985, Български писател.

„Лиеж на биеналето „Поезията през 2000-ата година“, другото — „За вътрешния език“, е част от стенограмата на Кръглата маса на Европейската академия за наука, изкуство и култура, състояла се в София през 1985 г. Те са органично свързани с лекциите, в действителност разглеждат проблеми на поетиката, на изкуството и връзките му с науката, с културата и образованието от гледна точка на теорията на информацията, на електрониката и на роботиката. Авторът свързва една от най-древните науки — теорията на поезията — с най-новите постижения на точните дисциплини. И тук Левчев се изявява като човек, който ратува за новото, приема техническия прогрес с отворено сърце. Но това не му пречи да има и някак резерви. Поетът си дава ясна сметка, че машината, която облекчава човека и изземва от него т. нар. нетворчески дейности, като навлиза дори в една такава деликатна сфера като творческия процес, му отнема и нещо много съкровено, отнема и от неговата чисто човешка топлина. Още през 1962 г. в стихотворението „Желязната ръкавица“ (стихосбирката „Позиция“) Левчев предупреждава реалната опасност от дехуманизация на изкуството, плаши го човекът, „забравил всички хора на света (и работнолюбиво влюбен в механизмите“. Защото той е убеден, че изкуството си остава дълбоко човешко дело, тъй като компютърът може да се научи на много неща, но никога няма да се научи „да вярва, да се надява и да обича“, никога няма да замени човека в емоционалната сфера. На мястото на кибернетичния поет, от когото повява хлад, на мястото на този Дантес, както го нарича, той повика „грешния“, човешки и затова човечен поет. И той стана негово утешение.

Левчев вярва в бъдещето на поезията, защото вярва в социалното ѝ значение, в засилването на социалните ѝ функции за създаването на нов, по-съвършен тип връзки между хората, за тяхното сближаване. В това отношение той е неоправим оптимист и защото за българската литература „историческият оптимизъм е една от най-ярките изключителни черти, които я характеризират от начало до край“. Този именно оптимизъм блика и от „Поетическото изкуство“ така, както от цялата поезия на Любомир Левчев.

Людмила Григорова